

העולם הביבליוגרפי החדש

רחל קדר

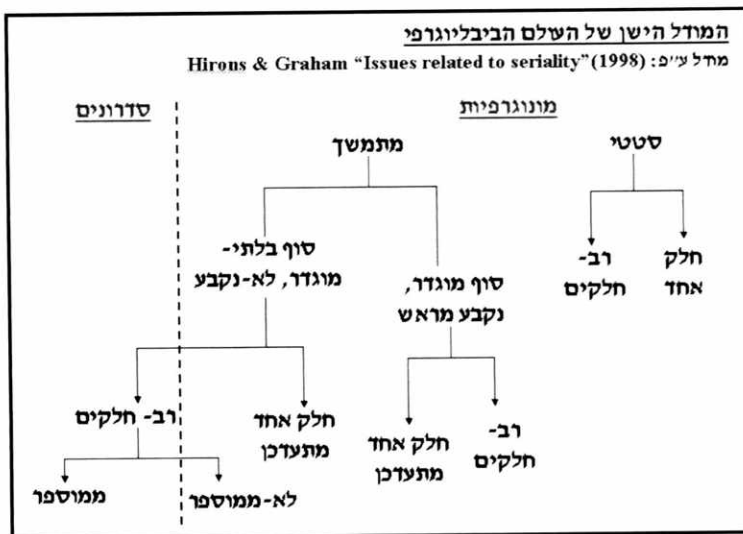
מטרת מאמר זה להביא לפני הקוראים את עיקרי החידושים ביצירת רשומות ביבליוגרפיות. החלק הראשון מוקדש לסקירה כללית של השינויים ברוויזיה השלישית של המהדורה השנייה של כללי הקיטלוג האנגלו-אמריקאיים (AACR2 rev.3, 2002). למרות שכללי הקיטלוג החדשים התפרסמו בסוף 2003, נמצא עולם הקיטלוג בעיצומו של תהליך ההטמעה של הכללים החדשים. אי לכך, מדיניות ונהלים מתאימים ("best practices") ליישום המעשי של כללים אלו נמצא עדיין בתהליכי בפיתוח ומדי פעם יוצאים עדכונים נוספים, המבוססים על הניסיון המעשי (לדוגמה: AACR2, rev.3 2003 update). חלקו השני של המאמר מוקדש לשינויים הצפויים לקראת פרסום המהדורה השלישית של כללי הקיטלוג האנגלו-אמריקאיים שאמורה לצאת לאור ב-2005/6. שינויים אלו יושפעו במידה רבה מהמסמך "דרישות פונקציונליות של רשומות ביבליוגרפיות" שפורסם על ידי איפלא (IFLA, 1998).

חלק 1. גישה חדשה בכללי הקיטלוג: סדרניות - Seriality

אולם, במשך הזמן מתווספים לו עדכונים, ונוצר מצב המזכיר את אופיים המצטבר של כתבי עת. השוני טמון בעובדה שכאשר גיליון חדש מתווסף לכתב עת הוא אינו משנה את התוכן האינטלקטואלי של הגיליונות הקודמים, בניגוד מוחלט לקלסר לעדכון. ברם, הדפים המתווספים (או הנגרעים) מהקלסר, אינם יוצרים מהדורה חדשה של הקלסר. כללי AACR לא הציעו פתרון לקיטלוג הקלסר לעדכון, אך פורסמו כללים מחוץ ל-AACR (Hallam, 1989).

זה עשור שהמקטלגים מתמודדים עם בעיה נוספת:

איור מס' 1

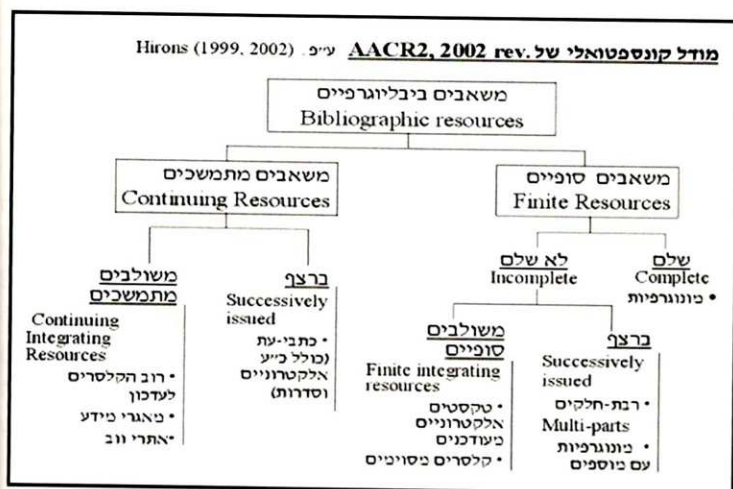
הגישה המסורתית לתיאור מסמכים התבססה על שני המרכיבים של כל פרסום - התוכן האינטלקטואלי והמארז הפיזי. תהליך הקיטלוג נפתח בשאלה מהו סוג הפרסום, שנקבע על פי אופן ההוצאה לאור של פריטי מידע (ר' איור 1). גישה זו הבחינה בין קיטלוג מונוגרפיות ("רישום בודד") לבין קיטלוג סדרונים (פרסומים היוצאים לאור ברצף של חלקים). המקטלג בחן האם הפריט המונח לפניו הוא "רישום בודד" (ספר, תקליט, סרט, קובץ מחשב וכד') או שייך לרצף כלשהו (דוגמת כתב עת). (ר' איור 1).

על פניו נראה, שגישה זו מיצתה את כל האפשרויות, למרות שהגבול בין סוגים שונים של פרסומים לא היה תמיד ברור, כמו למשל כשמדובר בסדרה של מונוגרפיות (שעדיין לא הסתיימה). בנוסף, כללי הקיטלוג האנגלו-אמריקאיים התעלמו בדרך כלל מהבעייתיות הקשורה לסוג פרסום המכונה "קלסר לעדכון" שמקובל במיוחד בפרסומים משפטיים (כגון תקשיר המדינה). הכללים התייחסו אך ורק לתיאור הפיזי (המארז) של קלסר מתעדכן במסגרת של כללים למונוגרפיות, מבלי להתייחס לשינויים בתוכן. לכאורה, הקלסר המתעדכן נראה כיחידה עצמאית, הדומה למונוגרפיה.

רחל קדר: המחלקה ללימודי מידע, אוניברסיטת בר-אילן. kedarr@mail.biu.ac.il

איור מס' 2

תיאור המשאב הדיגיטלי, המשתנה או מתרחב מיום

ליום. בתחילה נראה שכללי התיאור לקובצי מחשב מתאימים ליישום במקרה של קיטלוג אתר ווב, בתוספת שדה המכיל את הקישורית לאותו משאב. אך האופי של משאב אלקטרוני הוא מורכב בהרבה מהגישה הפשטנית הזאת, ולכן התעוררו שאלות כמו האם יש צורך להתייחס לאתר ווב שמתעדכן כמהדורה חדשה של אותו אתר, בדומה למהדורה חדשה של מונוגרפיה? לאתרי ווב אחרים, דוגמת מאגרים ביבליוגרפיים מקוונים (כגון "מפתח חיפה" בגישה מרחוק), יש אופי מצטבר. אולי אלו דומים יותר לסדרון, דוגמת שנתונים של אנציקלופדיה? במודל הישן של העולם הביבליוגרפי לא נמצא פתרון לפריטי מידע וירטואליים ללא סיום המוגדר מראש,

החסרים את יתר האפיונים של סדרונים מסורתיים. הבעיה של חוסר הכללים לפריטים המתעדכנים בצורה מתמשכת, כגון הקלסר לעדכון ואתרי ווב מתעדכנים, הניעו את התיאורטיקנים של ארגון המידע לחזור ולבדוק מחדש את התפיסות הבסיסיות של כללי הקיטלוג. לאור הופעתם של פריטי מידע במדיה החדשה של הווב, נבחנו מיקומיהם של פריטים אלו בתוך המודל הישן.

כללי הקיטלוג האנגלו-אמריקאיים ברוויזיה האחרונה (2002) אימצו את המודל החדש של עולם הפרסומים שהציעו הירונס וגרהם (Hirons and Graham, 1998). הירונס וריינולדס המשיכו לפתח את המודל והציגו אותו בפני ועדת ההיגוי לעדכון כללי הקיטלוג (Hirons and Reynolds, 1998).

- שילוב התפיסה החדשה לאורך כל הכללים.
- יצירת כללים חדשים למשאבים החדשים (קלסר לעדכון, מאגרי מידע מתעדכנים, אתרי ווב).
- התאמה בינלאומית בנוהלי קיטלוג - ISSN, ISBD(S), Network, AACR

לאחר עבודה מאומצת של משתתפים רבים שעשו במלאכה, יצאה לאור בנובמבר 2002 הרוויזיה השלישית של AACR2. נכללו בה מושגים חדשים ומספר מושגים ישנים אשר הוגדרו מחדש (התרגום של המושגים החדשים נעשה על ידי המחברת תוך כדי התייעצות עם האקדמיה ללשון העברית):

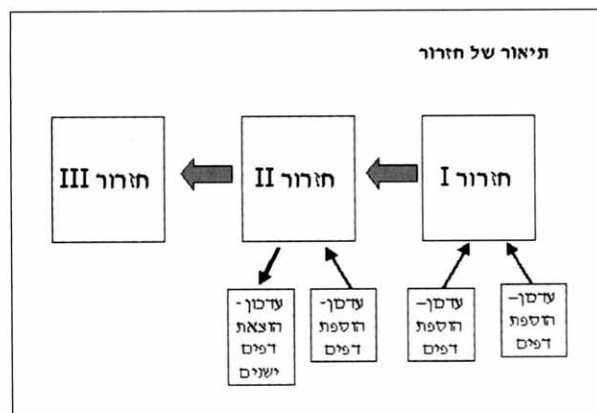
מושגים חדשים

משאב ביבליוגרפי - bibliographic resource - "ביטוי או גילוי של יצירה או פריט, המהווה את הבסיס לתיאור הביבליוגרפי. משאב ביבליוגרפי יכול להיות מוחשי או לא מוחשי" (AACR2, 2003 update, p.D-1). הגדרה זו היא כללית מאד ומשמעותה היא שכל פריט שניתן לקיטלוג מהווה משאב ביבליוגרפי.

משאב מתמשך - continuing resource - "משאב ביבליוגרפי היוצא לאור לאורך זמן, ללא סיום מוגדר מראש. משאבים מתמשכים כוללים סדרונים ומשאבים

המודל החדש מתייחס לכל "משאב ביבליוגרפי" כלומר, מושג הכולל כל פריט נושא מידע שניתן לתיאור. העולם הביבליוגרפי מתחלק שוב לשני סוגים, אבל בצורה שונה: משאבים שמשך הופעתם מוגבל ומשאבים שהופעתם מתמשכת. ביסוד התפיסה החדשה קיים מרכיב שלישי של הוצאה לאור, בנוסף על תוכן ומארז, והוא "סדרונית" ("seriality"). סדרונית מתייחסת לתכונה של פרסום ושינוי לאורך זמן המאפיינת סוגים מסוימים של פרסומים. המטרה של המודל החדש היא להעלות את התיאור של עולם הפרסומים לרמה מופשטת יותר, כך שהמושג סדרונית יכלול לדוגמה, כתבי עת מסורתיים, סדרות (רצף של פריטים הנשארים בנפרד) ואתרי ווב (פריט המשתנה לאורך זמן, אבל השינויים שחלים בו משתלבים

איור מס' 3

יתירה מכך, ספריות בפועל מטפלות בסדרות אחדות באמצעות מערכות לניהול כתבי עת (רישום פריטים נכנסים כ"גיליונות", מעקב אחר מניו לסדרה). בו זמנית ה"גיליונות" של הסדרה הם מונוגרפיות: הן מקוטלגות לפי כללי הקיטלוג למונוגרפיות וספריות מעמידות אותן על המדף כמונוגרפיות. ההגדרה החדשה מבהירה את ההבדלים בין משאבים מתמשכים, שאין להם סוף, לבין מונוגרפיות, שיש להם סוף. ההגדרה החדשה אינה כוללת התייחסות לסדרונים.

פריט רב חלקים - multi-part item

הגדרה ישנה: "מונוגרפיה שלמה (שיש לה סיום [ר"ק]) או שיש כוונה לסיימה ביום מהימים, במספר סופי של חלקים נפרדים" (AACR2, 1998 rev., p.620).

הגדרה חדשה: "מונוגרפיה שלמה (שיש לה סיום [ר"ק]) או שיש כוונה לסיימה ביום מהימים, במספר סופי של חלקים נפרדים. החלקים הנפרדים יכולים להיות ממוספרים או לא ממוספרים" (AACR2 rev.3, 2002, p.D-5).

על פי ההגדרה החדשה ברור שהמספור איננו קריטריון לקביעת שייכות לפריט רב חלקים.

סדרון - serial

הגדרה ישנה: "פרסום בכל מדיום שהוא היוצא לאור בחלקים רצופים, הנושאים ציון נומרי או כרונולוגי, ושיש כוונה להמשיך להוציא לאור עד אין סוף. סדרונים כוללים כתבי עת; עיתונים; שנתונים (דו"חות, ספרי שנה וכיו"); הז'ורנלים, ספרי הזיכרונות, הפרוטוקולים, הדו"חות וכד', של חברות [עמותות (ר"ק)]; וסדרות ממוספרות של מונוגרפיות" (AACR2, 1998 rev., p.622).

הגדרה חדשה: "משאב מתמשך היוצא לאור ברצף של חלקים נבדלים, בד"כ נושאי ציון נומרי ואין לו סיום הנקבע

משולבים מתמשכים" (AACR2, 2003 update, p. 2). בהגדרה זו נכללו כל המשאבים בעלי אפיון של המשכיות. כללי הקיטלוג של המשאב המתמשך מאפשרים הוספה למידע הכלול בתיאור הביבליוגרפי או שינוי, כאשר חלקים חדשים של המשאב יוצאים לאור או מתווספים למשאב המקורי.

משאב משולב - integrating resource - "משאב ביבליוגרפי שמוסיפים אליו או שמשנתנה על-ידי עדכונים, שאינם נשארים בנפרד אלא משולבים לתוך [הפריט] השלם. משאבים משולבים יכולים להיות מתמשכים או סופיים. דוגמאות למשאבים משולבים כוללות קלסרים לעדכון ואתרי ווב שמתעדכנים" (AACR2, 2003 update, p.D-4).

קלסר לעדכון - updating loose-leaf - "משאב משולב המורכב מאחד או יותר כרכים, המתעדכנים על ידי דפים בודדים אשר משובצים לתוכו, מוצאים מתוכו ו/או ממירים אותם [בדפים אחרים]" (AACR2 rev.3, 2002, p. D-9).

חזרו - Iteration - "דוגמה של משאב משולב, כפי שיצא לאור לראשונה או לאחר שעבר עדכון" (AACR2, 2003 update, p.D-4). מושג חדש זה בא לתאר את השינויים המתרחשים לאורך זמן במשאב המשולב, מאחר שברור שהמושג "מהדורה" אינו מתאים במקרה של קלסר מתעדכן או אתר ווב.

הגדרות חדשות למושגים ישנים

מספר מונחים ישנים הוגדרו מחדש על מנת להתאימם למודל החדש וגם כדי ליצור להגדרות ברורות וחד משמעויות.

מונוגרפיה - monograph

הגדרה ישנה: "פריט לא-סדרוני (ד"א, פריט שלם בחלק אחד (שיש לו סיום [ר"ק]), או שלם או עם כוונה להסתיים, במספר סופי של חלקים נפרדים)" (AACR2, 1998 rev., p.620).

הגדרה חדשה: "משאב ביבליוגרפי שהוא שלם (שיש לו סיום [ר"ק]) בחלק אחד, או עם כוונה להסתיים, במספר סופי של חלקים" (AACR2 rev.3, 2002, p.D-5).

ההגדרה הישנה הסבירה את המושג מונוגרפיה מתוך שלילה, מונוגרפיה אינה סדרון. הגדרה זו מטשטשת את ההבדל בין סדרון לבין מונוגרפיה. בהגדרה הישנה של מונוגרפיה נאמר במפורש שמונוגרפיה איננה סדרון, ואולם, ההגדרה של סדרון כוללת סדרות של מונוגרפיות.

שיש להתייחס לשניהם כאשר בוחרים את הפרקים הרלוונטיים שלפיהם הפריט יקוטלג. לדוגמה, מבחינה פיזית אתר ווב מתעדכן יקוטלג על פי כללי פרק 9 - הכללים לתיאור משאב אלקטרוני. מבחינת התוכן, המקטלג יצטרך להתייחס גם לכללים בפרק 12 - הכללים לתיאור משאב משולב.

פרק 1 - כללים כלליים - ברוויזיה של פרק זה נמצאים שינויים הבאים ליישור קו עם התפיסה החדשה של משאבים מתמשכים ומשולבים. דוגמה מובהקת לכך היא כלל 1.4F8, שבעבר התייחס לתאריכים לפריטים רב חלקים וכעת מתייחס לתאריכים של סדרונים, למשאבים משולבים ולפריטים רב חלקיים. בנוסף, כלל 1.4D4 בוטל. כלל זה הורה שיש לתת את שם המו"ל, המפיץ וכד' בצורה הקצרה ביותר. לדוגמה, אם במשפט האחריות הופיע שם תאגיד (כגון, משרד החינוך והתרבות) ואותו תאגיד שימש גם מו"ל של הפריט, נרשם "המשרד" בתור המו"ל. כלל זה בוטל מפני שהיה מאוד לא גמיש, במיוחד בסביבת קיטלוג ממוחשבת. למעשה רוב הספריות חדלו מהרישום הזה, מפני שנוהל זה לא אפשר הנפקת דו"חות מדויקים של מו"לים.

פרק 3 - משאבים קרטוגרפיים - השינוי בכותר פרק זה (לשעבר, "מפות") מסמל את הרחבת התחום שבו הוא מטפל. הפרק כולל שינויים שנעשו על מנת ליישר קו עם הנהלים בשטח. נוספו כללים ודוגמאות לקיטלוג משאבים קרטוגרפיים אלקטרוניים.

פרק 9 - משאבים אלקטרוניים - לשעבר קובצי מחשב (עדכון פרק זה כבר הופיע ב-2001). יישור קו עם כללי ISBD(ER); הגמשת אפשרויות למקור התיאור; דוגמאות מעודכנות. לכללים ולדוגמאות למשאבים משולבים יש להיעזר בפרק 12.

פרק 12 - משאבים מתמשכים - כותר פרק זה בעבר היה "סדרונים" ושינוי הכותר מצביע על הרחבת תחום הפרק כך שיכלול כללים לתיאורם של סדרונים ומשאבים משולבים מתמשכים ומספר מוגדר של משאבים משולבים סופיים. בכלל מתאים יש התייחסות נפרדת לסדרון ולמשאב משולב. במקביל, נוספו כללים בפרקים אחרים או עודכנו הכללים הנוגעים למשאבים משולבים, לדוגמה, הרחבת כלל 1.4F8 (ר' לעיל).

פרק 21 - נקודות גישה - השינויים הבולטים ביותר בפרק זה הם: שינוי בכלל עיול ראשי לכנס

מראש. דוגמאות של סדרונים כוללות כתבי עת, מגזינים, כתבי עת אלקטרוניים, מדריכים מתמשכים, דו"חות שנתיים, עיתונים וסדרות של מונוגרפיות" (AACR2 rev.3, 2002, p. D-7).

ההגדרה החדשה של סדרון כוללת מספר חידושים. ראשית, הסדרון שייך בצורה ברורה לקבוצת המשאבים המתמשכים. שנית, מספור הסדרון אינו מהווה יותר את אבן הבוחן של סדרון - נקודת הגמשה חשובה ביותר. שלישית, ההגדרה מכירה לראשונה בקיום פריטים כגון מגזינים וכתבי עת אלקטרוניים.

כותר מפתח - key title

הגדרה ישנה: "שם ייחודי שהוענק לסדרון על ידי המערכת הבינלאומית לנתוני סדרונים".

International Serials Data System (ISDS) (AACR2, 1998 rev., p.619).

הגדרה חדשה: "שם ייחודי שהוענק למשאב ביבליוגרפי על ידי הרשת הבינלאומית התקנית למספרי סדרונים" International Standart Serials Number Network (ISSN) (AACR2, 1998 rev., p.620).

הסבר מורחב על שיטת הענקת כותר ייחודי לכתב עת ניתן למצוא באתר הווב של המרכז הבינלאומי ל - ISSN <http://www.issn.org>

סיכום של עיקרי השינויים ברוויזיה השלישית של AACR2

כמובן, שלא ניתן במסגרת של מאמר לפרט את כל השינויים בכללי הקיטלוג. להלן מספר שינויים בולטים בכללים:

- במהלך כל רויזיה נעשה שימוש בטרמינולוגיה החדשה, כפי שתואר לעיל. לדוגמה, בכל הכללים הוחלף המונח "קובץ מחשב" (computer file) במונח "משאב אלקטרוני" (electronic resource). שינוי זה הוא ביטוי להמשך הגישה של AACR2 מאז 1978 בניסיון ליישר קו עם הכללים של ה-ISBD International Standard Book Description. הכללים המעודכנים של ה-ISBD למשאבים אלקטרוניים פורסמו בשנת 1997 (ISBD(ER)).

- **מבוא, כלל 0.24** - "יש להביא לידי ביטוי את כל האספקטים של הפריט המתואר..." [ההדגשה של המחברת]. בגרסה החדשה של כלל זה אנו מוצאים התייחסות למחלוקת הישנה לגבי העדפת התוכן או המארז כבסיס התיאור. הכלל היום מכיר בעובדה

עבודת ארגון מידע. התפיסות החדשות המוצגות להלן מתוכננות להיכלל במהדורה השלישית של כללי הקיטלוג האנגלו-אמריקאיים, הצפויה לצאת לאור בעוד כשלוש שנים, לאחר הוצאתה לאור של הרוויזיה השלישית.

א. עדכון מטרות הקטלוג

בני אדם נולדים, לרוב, עם דחף למיין ולארגן את עולמם. לפי אביתר זרובבל (1991), הפרדת ישויות מהסביבה שלהן מאפשרת לבני אדם להבחין בדברים ולהכניס את עולמם לפרספקטיבה יחסית. ללא מטרה מוגדרת, אין ערך לארגון ולמיון כשלעצמם. בעולם המידע, אנו מארגנים וממיינים במטרה עליונה ברורה - למצוא את המידע הנחוץ שיענה על צורך המידע של היחיד. מאז העת העתיקה המציאו בני האדם שיטות שונות לארגון מידע: מסלי הקש שבהם אוחסנו הפירוסיים בספרייה

באלכסנדריה ועד למדריכי התוכן של הווב. ספרנים פיתחו שיטות לארגון מידע ולמיון עוד הרבה לפני עידן העולם הקיברנטי. הם הבינו את ערכם של נהלים וכללים סטנדרטיים לבניית כלים יעילים אשר יחשפו בפני הקהל את כל ההיצע של אוספיהם. נהלים וכללים אלו מושתתים על עקרונות שהתפתחו במשך יותר מ-160 שנה על ידי התיאורטיקנים של התחום - פניצי, ג'ואט, קטר, פטי, לובצקי ועוד רבים.

העקרונות של כללי קיטלוג צמחו מתוך הגדרת המטרות של הקטלוג ככלי המרכזי לאחזור מידע בספרייה. הגדרת מטרות הקטלוג של קטר (1904), הטקסט המצוטט ביותר בתחום, מהווה את הבסיס למטרות הקטלוג כפי שהוגדרו על ידי איפל"א ב-1961 הידועים בשם "עקרונות פריס". השלב הנוכחי בעיצוב מטרות הקטלוג המודרני גלום בתוך מסמך של איפל"א:

Fundamental Requirements for Bibliographic Records, 1998 (להלן FRBR). מסמך זה, שממוקד במשימותיו של הלוח בשימוש בקטלוג, לא התבסס על הנחות קודמות לגבי צורתה של הרשומה הביבליוגרפית. קבוצת המחקר השתמשה בשיטת ניתוח ישויות (שיטה לבניית מודלים קונספטואליים של מאגרי מידע) לבדיקת הקטלוג והאלמנטים הבסיסיים של רשומות קיטלוג. מטרות הקטלוג על פי איפל"א: למצוא, לזהות, לבחור ולהשיג, מנוסחות בצורה כללית. ניסוח זה משקף את המציאות העכשווית של פריטים נושאי מידע בכל סוגי הפורמטים המודרניים והוא מכיר במגוון האפשרויות של איתור הפריט והשגתו באופן שאותו מציעות מערכות

(21.1B2d); רשימה מפורטת של שינויים עיקריים המצריכים רשומת קיטלוג חדשה לפריט ושינויים שוליים בכותר שיש להתעלם מהם (21.2); הוראות לטיפול בשינויים בכותר בחזרוקים ובפריטים רבי חלקים (21.2C) ולעיוולים משניים לכותרים (21.30J1).

● פרק 22 - עיוולים לאנשים - שינוי בהצבת תוארי כבוד (עדכון פרק זה כבר הופיע ב-2001).

רשימות מפורטות של השינויים בכללים בשנת 2002 ניתן למצוא באתר של ועדת ההיגוי לעדכון כללי העדכון: <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/2002amend.html>
רשימת עדכוני 2003 נמצאת באתר: <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/2003amend.html>

סיכום

המטרה של עדכון כללי הקיטלוג ברורה: לעצב את הכללים ולהתאימם לקיטלוג פריטי המידע החדשים ולהגמיש את הכללים כך שקיטלוג של פורמטים עתידיים ייעשה בקלות רבה יותר.

מאז פרסום הרוויזיה החדשה, קיימת פעילות ענפה בפיתוח השתלמויות וחומר הדרכה לגבי יישום הכללים. עדכון הכללים לשנת 2003 כבר יצא לאור, והוא מתקן עיוותים ומבהיר נקודות מעורפלות שהתגלו תוך כדי יישום הכללים.

ליישום הכללים החדשים בארץ מומלצים הצעדים הבאים:

- החלטה לגבי הכללים החדשים על ידי ועדת הקיטלוג הבין אוניברסיטאית על מנת להחליט לגבי קבלת הכללים ודרכי יישומם בספריות האקדמיות בארץ.
- תקצוב המהלך.
- תכנון לוח זמנים ליישום שינויים בנהלי הקטלוג בהתאם לכללים החדשים.
- עדכון כללי הקיטלוג בעברית.
- תכנון לוח זמנים ליישום שינויים בנהלי הקטלוג בעבר ספריות ציבוריות ובתי ספר.
- בניית מערך הדרכות לספרנים בשטח.

חלק ו. מה צפוי בעתיד:

FRBR - Fundamental Requirements for Bibliographic Records כמו בעבר, השינויים המהירים בעולם המידע וההתפתחויות הטכנולוגיות הן במארגים החדשים של מידע והן באפשרויות גישה למידע, דוחפים את התאורטיקנים לחזור ולבדוק את תפיסות היסוד של

איור מס' 4
מטרות הקטלוג

FRBR (1998)	עקרונות פריס (1961)	קטר (1904)
<p>"למטרות מחקר זה, הדרישות הפונקציונליות של רשומות ביבליוגרפיות מוגדרות לאור המשימות הכלליות המבוצעות על ידי המשתמש כאשר הוא מחפש בתוך ומנצל ביבליוגרפיות לאומיות וקטלוגים של ספריות:</p> <p>ניצול הנתונים על מנת למצוא חומרים העונים על הקריטריונים לחיפוש של המשתמש (כגון, בחיפוש אחר כל המסמכים העוסקים בנושא נתון או בחיפוש אחר הקלטה אשר יצאה לאור תחת כותר ספציפי);</p> <p>ניצול הנתונים שנדלו על מנת לזהות ישות (כגון, לאשר שהמסמך המתואר ברשומה תואם למסמך שהמשתמש מחפש, או להבחין בין שני טקסטים או הקלטות בעלי כותר זהה);</p> <p>ניצול הנתונים על מנת לבחור ישות המתאימה לצורכי המשתמש (כגון, בחירת טקסט בשפה שהמשתמש מבין, או בחירת גרסה של תוכנת מחשב התואמת את החומרה ומערכת ההפעלה של המשתמש);</p> <p>ניצול הנתונים על מנת לרכוש או לגשת לישות המתוארת (כגון, להזמנת פרסום לרכישה, לבקשת השאלה של עותק של ספר מאוסף הספרייה או לגישה מקוונת למסמך אלקטרוני המאוחסן במחשב מרוחק).</p>	<p>סעיף 2: פונקציות הקטלוג</p> <p>הקטלוג צריך להוות כלי יעיל לבידור 2.1 אם הספרייה כוללת ספר מסוים, אשר הוגדר [על פי המשתמש - ר"ק] לפי</p> <p>1. מחברו וכותרתו, או</p> <p>2. אם לא הוזכר שם המחבר בספר, על פי כותרתו בלבד, או</p> <p>3. אם המחבר והכותר אינו מתאים או אינו מספיק לזיהוי, על פי תחליף מתאים לכותר; בנוסף</p> <p>2.2</p> <p>1. אלו יצירות מאת מחבר ספציפי וגם</p> <p>2. אלו מהדורות של יצירה ספציפית קיימות בספרייה.</p>	<p>1. לאפשר לאדם למצוא ספר כאשר ידוע לו</p> <p>1. המחבר או</p> <p>2. הכותר או</p> <p>3. הנושא</p> <p>2. לשקף מה קיים בספרייה</p> <p>4. מאת מחבר ספציפי</p> <p>5. בנושא ספציפי</p> <p>6. בסוג ספרותי ספציפי</p> <p>3. לסייע בבחירה של ספר</p> <p>7. בהתייחס למהדורה שלו (מבחינה ביבליוגרפית)</p> <p>8. להתייחס לאופיו (מבחינה ספרותית או מבחינת הנושא)</p>

ביבליוגרפית תלויה בהרחבת סט ההגדרות של סוגי הקשרים בין פריטי מידע. הצעדים הראשונים בכיוון זה כבר נעשו על ידי איפל"א בפיתוח ופרסום של "מודל הישויות" כחלק מרכזי של ה-FRBR.

ב. הגדרות חדשות של יצירה, אחראי ונושא והקשר ביניהם

מודל הישויות של ה-FRBR מתבסס על מודל הנתונים יוחסת ישויות (entity-relationship), הרואה את העולם

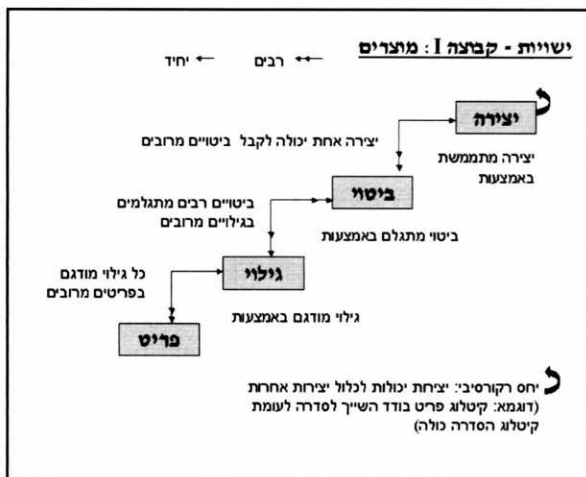
ממוחשבות בנות זמננו.

איליון סבנוניוס (Svenonius, 2000) מציעה מטרה נוספת: "לנווט בתוך מאגר ביבליוגרפי, דהיינו, למצוא יצירות הקשורות ליצירה ספציפית מבחינת הכללה, סמיכות רעיונית או הצטברות; למצוא תכונות הקשורות מבחינת שוויון, סמיכות רעיונית והיררכיה". כבר קיימים מספר כללי קטלוג המתייחסים למטרה זו, כגון, הציון שפריט מסוים הוא עיבוד של יצירה, קיצורה או המשכה. הגשמה מלאה יותר של מטרת ניווט בעולם של בקרה

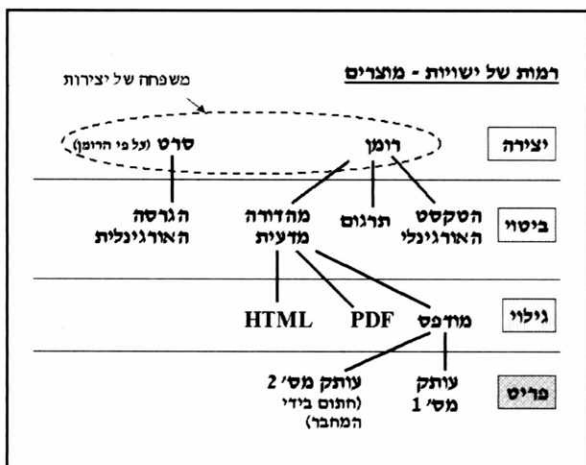
הישויות בקבוצת המוצרים, המוליך מישויות מופשטות - היצירה והביטוי - אל הישויות הקונקרטיות - הגילוי והפריט.

החצים באיור 5 מציינים את התופעה הקיימת במציאות ובמסגרתה יכולה יצירה להתממש ביותר מביטוי אחד (כגון, הטקסט האורגני, תרגום לשפה זרה וכד'). לעומת זאת, ביטוי הוא המימוש של יצירה אחת בלבד. ביטוי יכול להתגלם ביותר מגילוי אחד (מודפס, קובץ PDF, וכד') וגילוי אחד יכול לכלול יותר מביטוי אחד. לדוגמה, סי.די. למחשב המכיל את קובץ הטקסט וגם קובץ קול של קריאת הטקסט. בתחתית ההיררכיה קיים הפריט,

איור מס' 5
(על פי FRBR ע' 13)

איור מס' 6
על פי המצגת של ברברה טילט (Tillet, 2003)

האמיתי כקבוצה של עצמים (ישויות) והיחסים ביניהם. מתודולוגיה זו מגדירה קבוצות של ישויות, בעלי תכונות (attributes) משותפות, והן הרלוונטיות לפעולה מסוימת. בנוסף, המודל מגדיר את האופי של קשר (יוחסה) בין הישויות.

ה-FRBR מגדירה שלוש קבוצות של ישויות הרלוונטיות לפעולת יצירת רשומות קיטלוג:

I מוצרים - התוצרים המופשטים והקונקרטיים של מאמץ אינטלקטואלי. הם מחולקים לארבעה סוגים: יצירה work, ביטוי expression, גילוי manifestation ופריט item.

II אחראים - לתוכן האינטלקטואלי של מוצרים אלו: בן אדם, תאגיד.

III נושאים - של המאמץ האינטלקטואלי: מושגים, אובייקטים, מאורעות, מקומות, מושגים מתוך קבוצות I (מוצרים) ו-II (אחראים)

קבוצה I של ישויות: מוצרים מופשט - תוכן אינטלקטואלי

1 Work - יצירה היא התוצר של פעילות אינטלקטואלית או אמנותית; ישות מופשטת. לדוגמה: האודיסאה של הומרוס היא יצירה אינטלקטואלית. יצירה יכולה לכלול גם יצירות אחרות, כגון "משפחה" של יצירות (ראו איור 6).

2 Expression - ביטוי הוא המימוש האינטלקטואלי של יצירה, בצורה ספציפית של סימון אלפא-נומרי, סימון מוזיקלי, סימון כוריאוגרפי, קול, תמונה, אובייקט או כל צירוף. דוגמאות: הטקסט של האודיסאה מימי הביניים; הטקסט מהדורה מודרנית של האודיסאה. ברם, עיבוד לילדים של האודיסאה נחשב ליצירה חדשה.

קונקרטי - הרישום הפיזי של התוכן

3 Manifestation - גילוי ההתגלמות הפיזית של הביטוי של היצירה. לדוגמה: מהדורה מודרנית של האודיסאה כספר מודפס או כספר אלקטרוני.

4 Item - פריט דוגמה בודדת של גילוי. דוגמה: עותק בודד של המהדורה מודרנית של האודיסאה, עם הקדשה בכתב ידו של בן גוריון.

הישויות בקבוצה הראשונה מייצגות את התוצרים של מאמץ אינטלקטואלי שבהם מתעניין קהל המשתמשים. כפי שניתן להבין מאיור 5 קיימת היררכיה של יחסין בין

המהווה דוגמה בודדת של גילוי. לגילוי אחד יכולים להיות פריטים רבים, כגון עותקים של ספר. פריט בודד מדגים גילוי אחד בלבד (ראו איור 6).

קבוצה II של ישויות: אחראים

הקבוצה השנייה של הישויות מציגה את האחראים - בן אדם ותאגיד - לתוכן האינטלקטואלי של הישויות מקבוצת המוצרים. איור מספר 7 מציג את יחסת ה"אחריות" הקיימת בין הישויות מקבוצת המוצרים לבין הישויות מקבוצת האחריות. היוחסה בין הישויות היא רב ערכית. יצירה אחת יכולה להיות מאת אדם או תאגיד אחד או יותר, ולהיפך, אדם או תאגיד אחד יכולים ליצור יצירות מרובות. כך גם עם ביטוי, גילוי ופריט.

קבוצה III של ישויות: נושאים

הקבוצה השלישית כוללת ישויות המשמשות נושאים ביצירות: מושגים (מופשטים), אובייקטים חומריים, אירועים של פעולה או מקרה ומקום (אתר). בנוסף על אלו, גם הישויות מהקבוצה הראשונה יכולות לשמש נושאים - יצירה שדנה ביצירה אחרת. איור 8 מתאר את יחסת הנושא, שהיא רב ערכית, בין הישות "יצירה" לבין ישויות הנושאים. יצירה יכולה לעסוק ביותר מנושא אחד, ולהיפך, כל אחת מהישויות בקבוצה השלישית יכולה להוות נושא של יצירות מרובות.

ג. הקשר בין מודל יחסת ישויות לבין מטרות הקטלוג והתועלת ב-FRBR

המטרות המוצהרות של ה-FRBR היו:

1. לספק מבנה ברור ומוגדר לקשר בין המידע המצוי ברשומות ביבליוגרפיות לבין הצרכים של המשתמשים ברשומות ביבליוגרפיות.
2. להמליץ על רמה בסיסית של פונקציונליות לרשומות ביבליוגרפיות הנוצרות על ידי שירותי קיטלוג לאומיים (FRBR, p.7).

במלים אחרות, המטרה היא ליעל את השימוש של הלקוח בקטלוג.

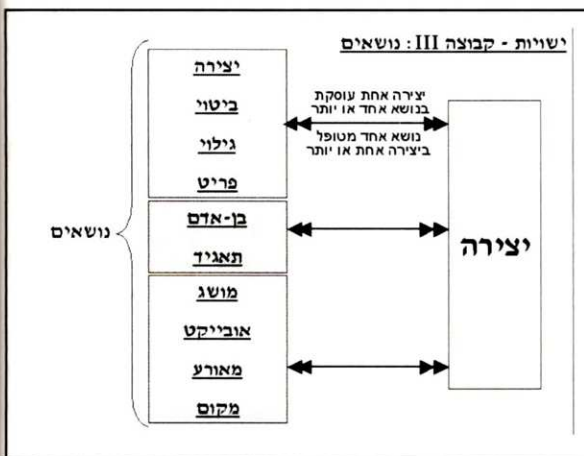
כפי שהזכרנו קודם, ארבעת המטרות של הקטלוג על פי ה-FRBR הם למצוא, לזהות, לבחור ולהשיג. מטרות אלו נובעות מהמשימות של המשתמש בשימוש הקטלוג הממוחשב והן מהוות את הפונקציונליות של הקטלוג. שלוש המשימות הראשונות מיושמות לכל הישויות של הקבוצה הראשונה (יצירה, ביטוי, גילוי ופריט). המשימה

הרביעית, להשיג, רלוונטית יותר לגבי הישות הרביעית, הפריט. המטרה הנוספת של סבנויוס, ניווט בין פריטי מידע (כפי שהוסבר לעיל), קשורה לכל ארבעת המטרות. במציאות, משתמש לעיתים מחפש יצירה על מנת לראות כל מה שקיים באוסף לגבי אותה יצירה. לעיתים המשתמש מחפש ביטוי ספציפי של יצירה, כגון הגרסה הקולנועית של יצירה ספרותית ולעיתים הוא מחפש פריט, כגון עותק ספציפי של ספר. המטרה העליונה של מערכת כלשהי היא יעילות, דהיינו, השקעת המאמץ הקטן ביותר האפשרי על מנת לקבל את התועלת המרבית. במקרה של

איור מס' 7
(על פי FRBR ע' 14)

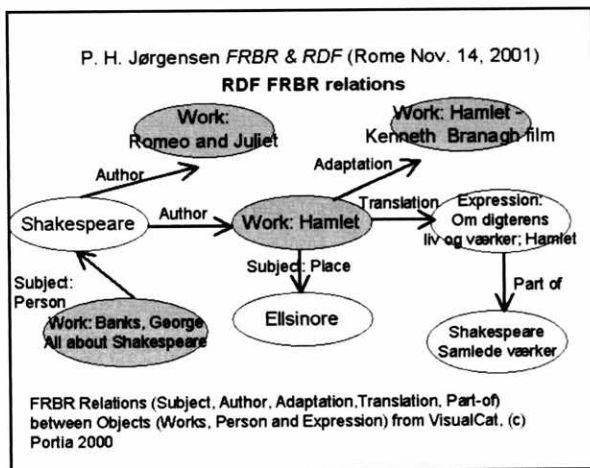

איור מס' 8
(על פי FRBR ע' 15)

איור מס' 9
על פי Jorgensen, 2001

395 רשומות ביבליוגרפיות שבהן המחבר הוא מייקל קריצ'טון. בתוצאת החיפוש הרשומות הללו מיוצגות על ידי 17 עיולים בלבד. כאשר מחפשים יותר ספציפי של מחבר זה, זרע אנדרומדה, מקבלים רשומה אחת עם קישוריות ל-45 ביטויים (תרגומים) של יצירה זו (ראו איורים 10א ו-10ב).

פותחו מערכות נוספות המיישמות את מודל ה-FRBR, כולל מערכות מטה-דטה. דוגמאות של מערכות אלו הן:

- Denmark: VisualCat cataloguing system based on NISO Z39.50, MARC, W3C RDF and XML standards <http://www.portia.dk>
- Australia: AustLit <http://www.austlit.edu.au/about>
- VTLS: Virtua's "FRBR-ized" catalog <http://www.vtls.com>
- RLG's Web union catalog plans <http://www.rlg.org/redlightgreen/mining.html>

סיכום

פרסום ה-FRBR עורר את קהילת המידענים לבדיקה מחודשת של התפיסות המסורתיות של תפקיד הקטלוג והמבנה של רשומות ביבליוגרפיות. מאז פרסומו, התקיימו סדנאות וסמינרים שדנו ביישום של ה-FRBR. עשרות מאמרים בכתבי עת, מארה"ב, מיפן, מאיטליה, מרוסיה ומאמצות נוספות מתייחסים למודל המוצע.

קטלוג של ספרייה השאיפה היא שהלקוח ימצא מערכת קלה, נוחה ומהירה לשימוש והמשוב שיקבל יהיה מדויק, רלוונטי וקל להבנה. במלים אחרות, השאיפה היא להגביר את הפונקציונליות של קטלוג הספרייה. ה-FRBR תורמת להגברת הפונקציונליות על ידי הבהרת הקשרים בין פריטי מידע והגברת הבקרה הביבליוגרפית בקטלוגים.

יישום מעשי של המודל ה-FRBR בקטלוג ממוחשב יכול לקדם את יעילות השימוש בקטלוג על ידי המשתמש. במצגת שלו, מתאר פול יורגנסן (Jorgensen, 2001), מפרויקט VisualCat, את הקשרים בין אובייקטים של מידע, שניתן לנווט ביניהם (איור 9). לדוגמה, שייקספיר חיבר את "המלט" וגם את "רומיאו ויוליה". שם המקום אלסינור מופיע ב"המלט". קשרים מעין אלו כבר מופיעים בקטלוגים של ספריות. אפשר כזה של אובייקטים נושאי מידע הוא צעד מעבר לאוסף של שמות מחברים וכותרים המקובל בקטלוגים מסורתיים. האשכול מסייע במימוש מטרת הניווט כפי שמציעה סבנויוס. האשכול יקל על המשתמש לנווט בין סוגי הקשרים המגוונים בין כותרים, מחברים ונושאים.

לפי טילט (Tillet, 2003) היישום המועיל ביותר של מודל ה-FRBR יהיה בסוגים מסוימים של חומרים או בתחום נושאי מסוים, כגון בתחום הספרות. מו"לים נוטים להוציא לאור מהדורות מרובות (ביטויים רבים) של יצירות ספרות ובמשך הזמן יוצאים לאור גם גילויים מרובים של אותן מהדורות. OCLC ערך מחקר ראשוני על מנת לבדוק את מספר הרשומות שלו המעורבות ביחסים בין יצירות, ביטויים וגילויים. נמצא שפחות מ-20 אחוז מכל רשומות OCLC מייצגות יצירות עם יותר מגילוי אחד (Tillet, 2003). דוגמאות לכך:

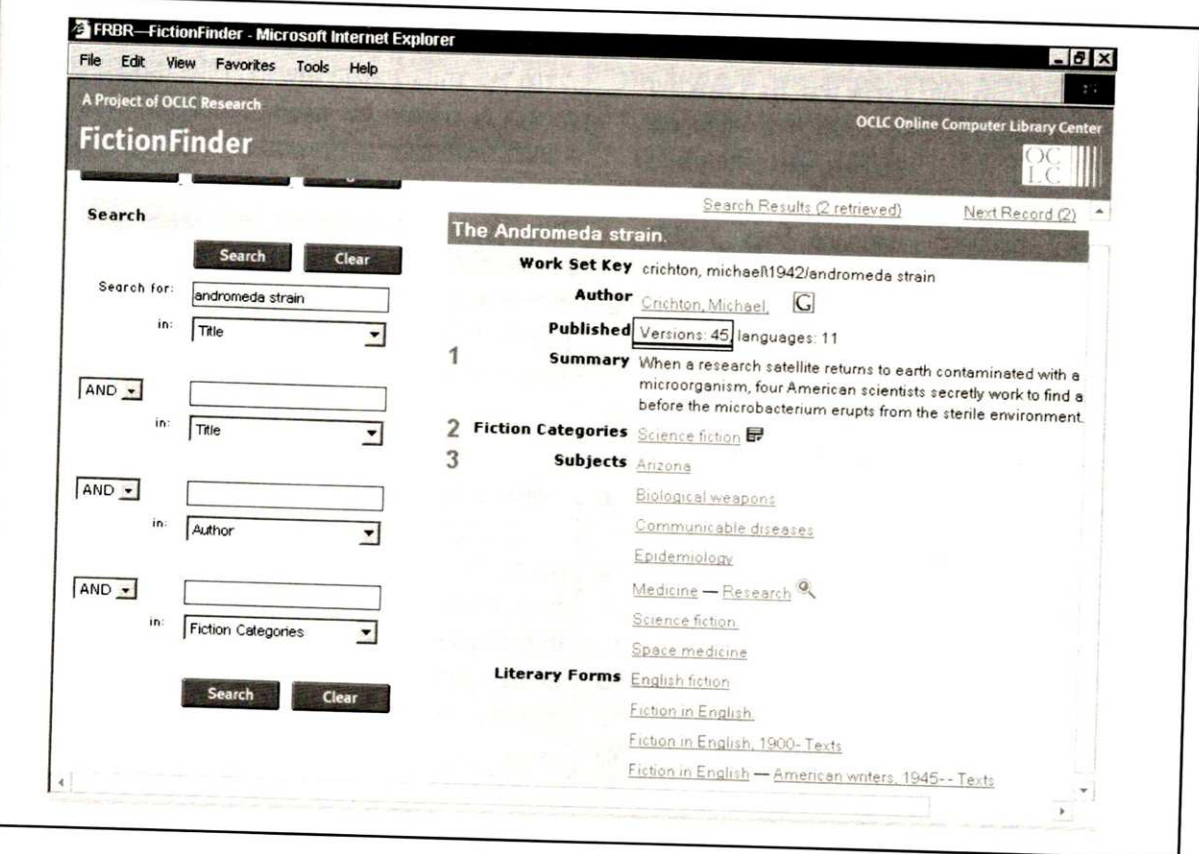
- סטפן קינג - 102 יצירות, 231 ביטויים
- המלט מאת שייקספיר - יצירה אחת, 2696 ביטויים
- ג'. ק. רולינג, הארי פוטר - 28 יצירות, 300 ביטויים
- פרויקט Fictionfinder של ארגון OCLC פיתח מערכת אב טיפוס ל-2.5 מיליון רשומות ביבליוגרפיות לסיפורת (<http://www.oclc.org/research/projects/frbr/fictionfinder.htm>). אפשר להשתמש באמצעות אלגוריתמים, ברמת היצירה. התצוגה למשתמש מאורגנת על פי יצירה ואחר כך על פי ביטוי (לרוב על פי שפה). יתרון חשוב של הגישה הזאת לדליית רשומות ביבליוגרפיות לעומת הקטלוג המסורתי הוא שהמשתמש מקבל משוב קצר וקל לנווט. לדוגמה, במערכת של Fictionfinder קיימים

מאוד. הערה: בחיפוש משולב שנעשה על-ידי המחברת ב-LISA, Library Literature and ERIC, נמצאו 51 כותרים ייחודיים העוסקים ב-FRBR. בשנת 2000 דיווחו ג'ון בירום ואוליביה מדיסון שנמצאו 100 ציונים של ה-FRBR במסמכים באינטרנט (Byrum & Madison, 2000). בחיפוש שנעשה ב-13 בנובמבר, 2003 ב-Google התקבלו 14,900 אזכורים של ה-FRBR (או בשמו המלא) - אם נניח ש-10 אחוז מהם ייחודיים זה עדיין גידול מרשים במספר הציונים באינטרנט.

מאמרים אלו כוללים ביקורת ושאלות נוקבות לגבי היישום המעשי של המודל לדוגמה: (Le Boeuf, 2001; Zumer & Riesthuis, 2002). במפגש של ה-BIBCO Operations Committee Program for Cooperative Cataloging (PCC) שהתקיים במאי 2003 התקבלה החלטה לשילוב הדרגתי של המינוח של FRBR בכללי AACR (על פי הדיווח של ג'ורג פרגר (Prager, 2003)). מהלך כזה דורש בדיקות נוספות לגבי שילוב משאבים מתמשכים, במיוחד סדרונים, לתוך המודל. שאלה לדוגמה (בהקשר לחלק הראשון של מאמר זה): האם שינוי בכותר של כתב עת יוגדר כיצירה חדשה או כביטוי חדש? שאלה זו ורבות נוספות יצטרכו לבוא על פתרון לפני שנראה שילוב מלא של ה-FRBR לתוך כללי הקיטלוג. עתיד מקצוע הקיטלוג מבטיח להיות עמוס אך מעניין

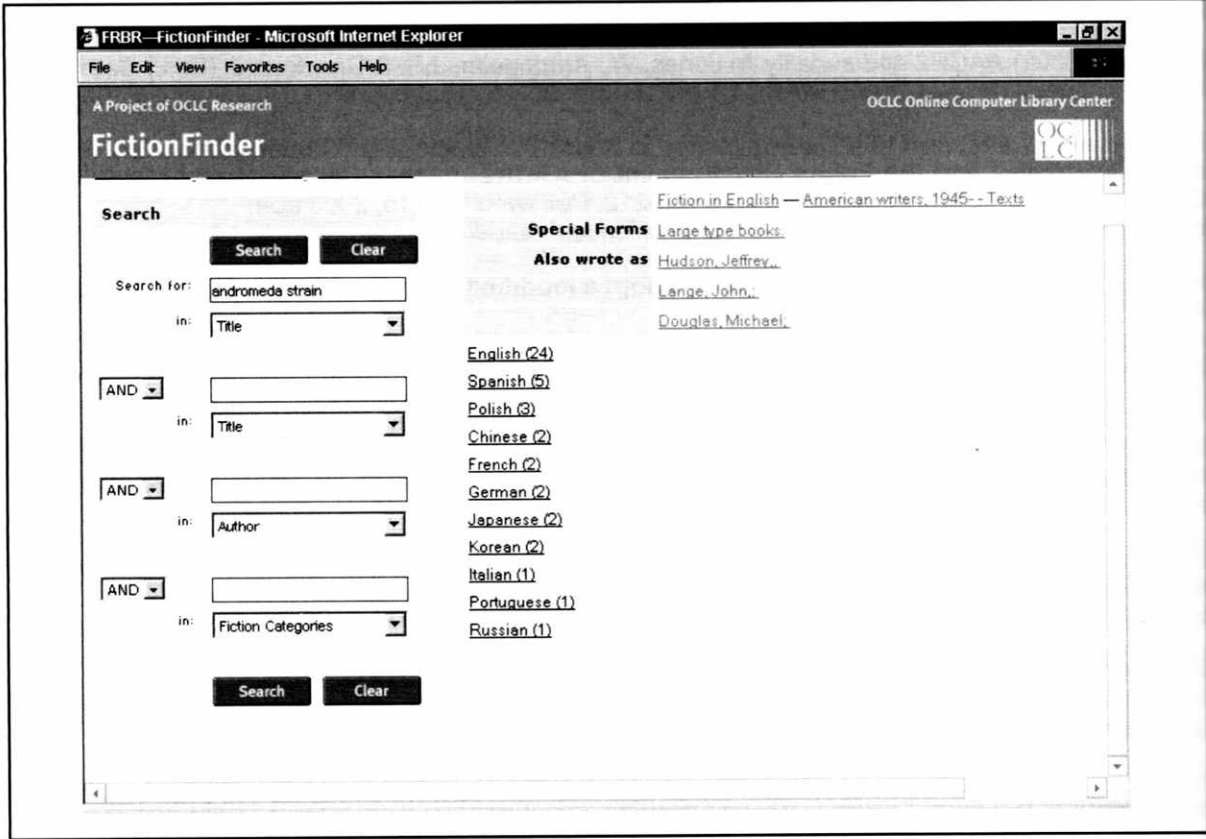
ברצוני להודות לרחל אליהו על עזרתה הנדיבה בעריכת מאמר זה.

איור 10 א':
דוגמה מתוך פרויקט Fictionfinder

מקור: <http://fictionfinder.oclc.org/WebZ/Authorize?sessionId=0> אוחזר: 23 ביוני, 2004

איור 10 ב':

ביבליוגרפיה

Anglo-American Cataloguing Rules, Second Edition, 2002 Revision, prepared under the direction of the Joint Steering Committee for Revision of AACR, a committee of the American Library Association [et al.], Chicago : American Library Association.

Anglo-American Cataloguing Rules, Second Edition, 2002 Revision, 2003 Update, [Joint Steering Committee for Revision of AACR] Chicago : American Library Association.

Anglo-American Cataloguing Rules, Second Edition, 1998 Revision, prepared under the direction of the Joint Steering Committee for Revision of AACR, a committee of the American Library Association [et al.], Chicago : American Library Association.

Byrum, J. & Madison, O. (2000) Reflections on the goal, concepts and recommendations of the IFLA study on the Functional Requirements for Bibliographic Records. In **FRBR Seminar**, Florence, 27-28, January 2000. Retrieved Mar. 10, 2003 from <http://www.aib.it/sezioni/toscana/conf/frbr/byrmaidis.htm>.

Cutter, C. A. (1904) **Rules for a Dictionary Catalog**: Selections In Carpenter, M. & Svenonius, E. (Eds.). Littleton, Col.: Libraries Unlimited, 1985 (71-26.pp). **Foundations of Cataloging: a Sourcebook**.

- Hallam, A. (1989) *Cataloging Rules for the Description of Looseleaf Publications With Special Emphasis on Legal Materials*, 2nd ed.. Washington, D.C.: Office for Descriptive Cataloging Policy, Library of Congress.
- Hirons, J. (2002) AACR2 and seriality. In Jones, W., Ahronheim, J.R. & Crawford, J. (Eds.) **Cataloging the Web: Metadata, AACR and MARC 21** (pp. 31-34). Boston: Scarecrow Pr.
- Hirons, J. and C. Graham (1998) Issues related to Seriality. In Weihs, J. (Ed.) **International Conference on the Principles and the Future Development of AACR2**, Toronto, Canada October 23-25, 1997, Ottawa : Canadian Library Association, pp. 190-212. Retrieved Mar. 10, 2003 from http://collection.nlc-bnc.ca/100/200/300/jsc_aacr/issues/r-serial.pdf.
- Hirons, J. & Reynolds, R. (1998) **Proposal to adopt a modified model C**. Retrieved Feb. 24, 2004 from <http://lcweb.loc.gov/acq/conser/ModelC.html>.
- Hirons, J. & Reynolds, R (1999) Seriality: it's not just for serials any more. **Library Review**, 48 (4), 163-168.
- IFLA (1997) **International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources (ISBD(ER))** Muenchen : K. G. Saur, (Vol. 17 in the UBCIM Publications, New Series). Retrieved Apr. 23, 2004 from <http://www.ifla.org/VII/s13/pubs/isbd.htm>.
- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (1998). **Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report**. Retrieved Mar. 10, 2003 from <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf>.
- International Conference on Cataloguing Principles (ICCP), (Paris, October 1961). Statement of Principles. In Carpenter, M. & Svenonius, E. (Eds.) **Foundations of Cataloging: a Sourcebook**. pp.176-185) Littleton, Col. : Libraries Unlimited, 1985.
- ISSN International Centre (n.d.) **The ISSN and the key title**. Retrieved March 9, 2004 from <http://www.issn.org:8080/English/pub/faqs/principle>.
- Jorgensen, P.H (2001). VisualCat: Cataloguing with XML, RDF, FRBR & Z39.50. Retrieved Mar.10, 2003 from http://www.bokis.is/iod2001/slides/Jorgensen_slides.ppt.
- Le Boeuf, P. (2001). FRBR and further. **Cataloging & Classification Quarterly**, 32 (4), 15-51.
- Prager, G. A. (2003). Description & Entry. **Technical Services Law Librarian** 28 (4) 8-10. Retrieved Mar.10, 2003 from <http://www.aallnet.org/sis/tssis/tssl/28-04/desc.htm>.
- Spanhoff, E. de Rijk (2002). Principle issues: catalog paradigms, old and new. **Cataloging & Classification Quarterly**, 32 (4), 37-59.
- Svenonius, E. (2000) **The Intellectual Foundation of Information Organization** (pp.18-20). Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Tillett, B. (2003). **The FRBR model (Functional requirements for bibliographic records)**. Retrieved March 10, 2004 from http://www.ala.org/Content/NavigationMenu/ALCTS/Continuing_Education2/Presentations/Tillett.ppt.
- Zerubavel, E. (1991) **The Fine Line: Making Distinctions in Everyday Life**. Chicago : University of Chicago Press.
- Zumer, M. & Riesthuis, G.J.A. (2002). Consequences of implementing FRBR: Are we ready to open Pandora's box? **Knowledge Organization**, 29 (2), 78-86.